

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
доктора економічних наук, професора,
професор кафедри економіки повітряного транспорту
Державного університету «Київський авіаційний інститут»
Пілецької Саміри Тимофіївни
на дисертаційну роботу
БІРЮКОВА ЄВГЕНА ВАЛЕНТИНОВИЧА
на тему «Формування інноваційного розвитку людського потенціалу для
підвищення конкурентоспроможності малого і середнього бізнесу в
Україні», подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 – Економіка

Актуальність теми дисертації

Малий і середній бізнес є одним із ключових секторів, що забезпечує сталий розвиток економіки України, створення робочих місць, розвиток регіонів та підвищення добробуту населення. В умовах загострення конкуренції, військових викликів, цифрової трансформації та глобалізації саме інноваційна модель стає визначальною для подальшого розвитку підприємств МСБ. Однак, в Україні потенціал інноваційного розвитку МСБ залишається недостатньо реалізованим, в першу чергу, через низький рівень інвестицій у людський капітал, обмежений доступ до знань, низький рівень культури інновацій та інституційної підтримки. Разом з тим, людський потенціал є головним рушієм інновацій на підприємстві. Його якісні характеристики, такі як рівень освіти, компетентності, креативність, підприємницькі здібності, здатність до навчання та адаптації до змін, безпосередньо впливають на здатність малого та середнього бізнесу генерувати нові ідеї, впроваджувати технологічні та організаційні новації, підвищувати ефективність та конкурентоспроможність. Проте на сьогодні в Україні спостерігається дефіцит кваліфікованих кадрів, зниження мотивації до професійного розвитку, трудова міграція, що значно ускладнює формування інноваційного людського

потенціалу, особливо на малих і середніх підприємствах. В післявоєнного відновлення економіки України зростає значення внутрішніх ресурсів розвитку, насамперед людського капіталу. Формування інноваційного людського потенціалу стає стратегічним інструментом для збереження та відновлення економічного потенціалу країни, зміцнення підприємництва, створення нових робочих місць і забезпечення гідного рівня життя населення.

Обрана тематика дисертаційного дослідження є надзвичайно актуальною та спрямована на забезпечення довгострокової конкурентоспроможності підприємств малого та середнього бізнесу шляхом інноваційного розвитку людського потенціалу. Таким чином, необхідність розроблення теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо інноваційного розвитку людського потенціалу для підвищення конкурентоспроможності малого і середнього бізнесу в Україні визначають актуальність дисертаційного дослідження Бірюкова Є. В. на тему «Формування інноваційного розвитку людського потенціалу для підвищення конкурентоспроможності малого і середнього бізнесу в Україні».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

На підставі ознайомлення з дисертаційною роботою Бірюкова Є. В. можна зробити висновок, що дослідження на тему «Формування інноваційного розвитку людського потенціалу для підвищення конкурентоспроможності малого і середнього бізнесу в Україні» є цілісною, логічно структурованою, завершеною працею, зі значущими науковими результатами.

Ступінь обґрунтованості та достовірності отриманих у роботі результатів підтверджується власними теоретичними та практичними дослідженнями.

Обґрунтованість наукових результатів, висновків та рекомендацій забезпечується використанням загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, фундаментальних положень загальноекономічних теорій

та теорій людського капіталу, сукупності наукових підходів, що зумовлені метою та завданнями дисертації. Достовірність сформульованих у роботі положень наукової новизни та отриманих результатів підтверджується оглядом достатнього обсягу наукової літератури.

Узагальненням досліджень та основою формулювання практичних рекомендацій є висновки. Наукові положення та отримані наукові результати, які викладені у дисертаційній роботі, є достатньо обґрунтованими. Дисертація має логічну структурну побудову, її зміст розкриває тему наукового дослідження, характеризується послідовністю викладення матеріалу, аргументованістю та чіткістю висновків.

Наукова новизна результатів дослідження

Наукова новизна одержаних дослідження результатів полягає у розробленні теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо формування інноваційного розвитку людського потенціалу для підвищення конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу в Україні.

З-поміж основних досягнень дисертаційної роботи Бірюкова Є. В., що дозволяють підтвердити наукову новизну, наступні:

Уперше запропоновано концептуальний підхід інноваційного розвитку людського потенціалу, що базується на формуванні HR-екосистеми, як складової частини загальної екосистеми малого та середнього бізнесу, яка функціонує на базі застосування новітніх цифрових інструментів та EdTech-технологій, що фокусується на підборі кадрів, плануванні кар'єрного розвитку, організації й автоматизації кадрової роботи, мотивації, оцінки та конкурентоспроможності людського потенціалу; це дозволило забезпечити інтеграцію новітніх цифрових компетентностей в інноваційний розвиток людського потенціалу.

Удосконалено алгоритм комплексного оцінювання інноваційного розвитку людського потенціалу в МСБ, що на відміну від наявних, охоплює етапи постановки цілей, формування матриці компетенцій, збирання та

опрацювання даних, розрахунку групових та інтегральних індексів, SWOT-аналізу та планування розвитку; це дасть можливість імплементувати кількісний та якісний підходи у процеси прийняття кадрових рішень та забезпечить не лише точкове вимірювання окремих характеристик, а й цілісну картину інноваційного кадрового потенціалу підприємства.

Удосконалено методику аналізу конкурентоспроможності людського потенціалу підприємств малого і середнього бізнесу, що на відміну від існуючих, ілюструє взаємозв'язок між продуктивністю праці персоналу та рівня інноваційного розвитку цифрових навичок; це надало можливість встановити рівень інноваційного розвитку персоналу МСБ в умовах цифрової економіки;

Удосконалено стратегічні напрями інноваційного розвитку людського потенціалу МСБ в умовах індустрії 5,0, що різняться в частині набуття новітніх інструментів EdTech, які дали змогу побудувати диверсифіковану матрицю інноваційного розвитку, у контексті якої працівники здобувають нові компетенції інноваційного типу.

Удосконалено організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку людського потенціалу підприємств малого та середнього бізнесу, який на відміну від наявних, базується на синергічному поєднанні інструментів, методів і важелів; застосування на практиці даного механізму надало можливість сформулювати та запропонувати стратегічні, тактичні та оперативні заходи безперервного навчання та мотивації персоналу, результатом яких стало підвищення рівня конкурентоспроможності МСБ.

Удосконалено методику оцінювання рівня інноваційного розвитку людського потенціалу, яка відрізняється від наявних, запропонованими домінуючими складовими, а саме, креативною, ринковою, інноваційною та інтелектуальною, що дали змогу провести ранжування індивідуальних показників цих складових та спрогнозувати значення векторів «квадрату інноваційного розвитку людського потенціалу» підприємств для малого та середнього бізнесу.

Набули подальшого розвитку категоріальний апарат у сфері людського

капіталу, який різниться в частині осмислення ключових понять «людський потенціал» та «людський капітал», що дало змогу сформулювати авторське визначення інноваційного розвитку людського потенціалу, як процесу впровадження новітніх підходів технологій, методів та програм, спрямованих на підвищення і оптимізацію можливостей, знань, навичок і талантів персоналу для досягнення якісного конкурентоспроможного розвитку малого та середнього бізнесу.

Набули подальшого розвитку класифікаційні ознаки індивідуальних чинників впливу на людський потенціал, що на відміну від наявних, визначають особистісні компетенції в частині критеріальних ознак розвитку людського потенціалу малого та середнього бізнесу.

Набули подальшого розвитку методичний інструментарій оцінювання стану малого та середнього бізнесу, що різниться в частині виявлення подальших перспективних напрямів його розвитку, які актуалізовані на збільшення конкурентоспроможності та розширення своєї присутності на зовнішніх ринках.

Повнота викладу основних положень дисертації у наукових виданнях та апробація результатів дослідження

Основні положення дисертаційного дослідження достатньо розкриті в опублікованих наукових працях загальним обсягом 6,64 друк. арк., з яких автору належить 5,83 друк. арк.: з них: 6 статей – у фахових виданнях з економіки, 1 розділ у закордонній колективній монографії; 10 публікацій – у матеріалах міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій..

Публікації відповідають вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами).

Основні положення та висновки дисертації доповідалися і одержали

схвалення на десяти міжнародних та всеукраїнських конференціях, зокрема: Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Майбутнє – аудит: 2024 рік» (м. Кривий Ріг, 2024 р.); III Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Управління розвитком соціально-економічних систем» (м. Харків, 2024 р.); VI Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації» (м. Київ, 2024 р.); III Міжнародна науково-практична конференція «Менеджмент, маркетинг, логістика: тренди та подолання викликів» (м. Житомир, 2024 р.); VI Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Імперативи економічного зростання в контексті реалізації глобальних цілей сталого розвитку» (м. Київ, 2025 р.); VII Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством» (м. Полтава, 2024 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених та студентів «Домінанти соціально-економічного розвитку України у нових реаліях» (м. Київ, 2024 р.); V Всеукраїнська конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених «Інноватика в освіті, науці та бізнесі: виклики та можливості» (м. Київ, 2024 р.); III Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених та студентів «Домінанти соціально-економічного розвитку України у нових реаліях» (м. Київ, 2025 р.); X Всеукраїнська науково-практична конференція «Інноваційні тенденції підготовки фахівців в умовах полікультурного та мультилінгвального глобалізованого світу» (м. Київ, 2025 р.).

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи

Теоретичне значення дослідження полягає у теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо формування інноваційного розвитку людського потенціалу для підвищення конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу в Україні. Отримані практичні рекомендації доведено до рівня конкретних пропозицій щодо їх використання на підприємствах малого та середнього бізнесу для підвищення конкурентоспроможності та забезпечення інноваційного розвитку людського

потенціалу.

Дисертація виконана відповідно до тематики науково-дослідних робіт Київського національного університету технологій та дизайну за темами: «Домінанти інноваційного розвитку бізнесу в умовах смартекономіки» (державний реєстраційний номер 0124U004191), у межах якої здобувачем досліджено особливості побудови HR-екосистеми підприємства малого та середнього бізнесу в контексті інноваційного розвитку людського потенціалу; «Інтелектуалізація соціально-економічного розвитку в постпандемічному суспільстві» (державний реєстраційний номер 0121U114581), у межах якої здобувачем обґрунтовано напрями впровадження концепції інноваційного розвитку людського потенціалу для підвищення конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу (довідка № 05-77/1212 від 17.06.2025 р.).

На практичному рівні у дисертації впроваджені: алгоритм комплексного оцінювання інноваційного розвитку людського потенціалу для підприємств МСБ, що охоплює етапи постановки цілей, формування матриці компетентностей, збирання та опрацювання даних, розрахунку групових та інтегральних індексів, SWOT-аналізу та планування розвитку (довідка ПрАТ «Датагруп» № 5614 від 05.06.2025 р.); методика оцінювання інноваційного розвитку людського потенціалу МСБ, що проводиться на основі вибору системи показників та методів, що відображають вклад персоналу у генерування, адаптацію й впровадження інновацій (довідка ТОВ «ГРУПА КОМПАНІЙ «ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДІМ» № 1504-01 від 15.04.2025 р.); диверсифікована матриця вибору технологій інноваційного розвитку людського потенціалу, заснованих на інструментах EdTech, який автор запропонував здійснити з урахуванням значущості виділених груп та відповідно до методів інноваційного розвитку людського потенціалу підприємств МСБ (довідка ТОВ «КОМПАНІЯ «СЕРВІС СОЛЮШНС» № 08-04/1 від 08.04.2025 р.).

Основні теоретичні результати й науково-практичні рекомендації автора впроваджено в освітній процес Київського національного університету технологій та дизайну при викладанні дисциплін «Економіка і організація

інноваційної діяльності» та «Економіка праці та соціально-трудові відносини» для освітньої програми «Смартекономіка» спеціальності 051 Економіка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (довідка КНУТД № 06-77/1213 від 17.06.2025 р.).

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Аналіз змісту дисертації Бірюкова Є. В. на тему «Формування інноваційного розвитку людського потенціалу для підвищення конкурентоспроможності малого і середнього бізнесу в Україні», засвідчив, що автор успішно вирішив поставлені в роботі завдання, мета дослідження є досягнутою. Роботу виконано державною мовою.

Дисертація оформлена відповідно до вимог наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» від 12.01.2017 р. № 40.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Ознайомлення з дисертацією та науковими працями Бірюкова Є. В., у яких представлені основні наукові результати, підтверджує, що автор дотримується принципів та норм академічної доброчесності. За результатами аналізу представлених матеріалів не встановлено фактів порушень академічної доброчесності.

У дисертації посилання на відповідні джерела є коректними (щодо використаних тверджень, розробок, відомостей, статистичних даних тощо). Дисертаційна робота є самостійно виконаним кваліфікаційним науковим дослідженням. Наукові положення, розробки, висновки та рекомендацій, що викладені у дисертації та винесені на захист, отримані особисто автором.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертаційної роботи

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Бірюкова Є. В., слід зазначити, що мають місце окремі зауваження і побажання, а окремі висновки автора мають дискусійний характер:

1. У роботі запропоновано авторську модель екосистеми підприємства малого та середнього бізнесу (рис. 3.3. стор. 155). Вважаємо, що доцільно було

б ґрунтовніше дослідити її взаємозв'язок із зовнішніми контрагентами мікро-середовища (ЗВО, науково-дослідні установи, банки та фінтех компанії, контактні аудиторії, клієнти, конкуренти, постачальники, інвестори, стартапи) та органами державної влади, як контрагентами макро-середовища.

2. У запропонованому автором організаційно-економічному механізмі інноваційного розвитку людського потенціалу МСБ одним із інструментів розвитку людського потенціалу визначено навчання на основі програм, заснованих на штучному інтелекті (рис. 3.7 стор. 175). Доцільно було б детальніше обґрунтувати чи не вплине застосування штучного інтелекту в навчальних програмах на зниження рівня креативності персоналу.

3. В роботі автором сформовано низку функцій HR-екосистеми підприємства малого та середнього бізнесу, до яких віднесено: підбір кадрів; планування розвитку людського потенціалу; організація та автоматизація кадрової роботи з персоналом; інноваційний розвиток людського потенціалу; навчання та підвищення кваліфікації персоналу; мотивація інноваційного розвитку людського потенціалу; оцінка інноваційного розвитку людського потенціалу (рис. 3.4. стор. 156). Однак, в роботі не конкретизовано на співробітників яких відділів покладаються зазначені функції на підприємствах малого та середнього бізнесу. Чи не вплине це на перевантаження персоналу малих підприємств, на яких за законодавством працює до 15 чоловік.

4. У другому розділі при аналізі зовнішніх чинників інноваційного розвитку людського потенціалу МСБ (рис. 1.5 стор. 68) не враховано вплив військових викликів, які на сьогоднішній день є одними з найвпливовіших для подальшого розвитку підприємств малого та середнього бізнесу.

5. Автором доведено, що результатом інноваційного розвитку людського потенціалу підприємств МСБ є формування працівників інноваційного типу, які вирізняються наявністю новітніх компетенцій (стор. 132). Однак, в роботі доцільно було б більш детальніше обґрунтувати чи всі працівники підприємства спроможні стати працівниками інноваційного типу? Чи не будуть підлягати звільненню працівники, які за певних обставин не

можуть генерувати креативні ідеї та здійснювати інноваційні розробки або створювати стартапи?

Загальна висновки щодо дисертаційної роботи

За змістом, теоретичним рівнем і практичною значимістю дисертаційна робота Бірюкова Євгена Валентиновича на тему «Формування інноваційного розвитку людського потенціалу для підвищення конкурентоспроможності малого і середнього бізнесу в Україні» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне наукове завдання розроблення теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо формування інноваційного розвитку людського потенціалу для підвищення конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу в Україні.

Зміст дисертаційної роботи, одержані основні наукові положення та висновки відповідають спеціальності 051 – Економіка. Робота відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами) та пп. 6-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої заради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор Бірюков Євген Валентинович заслуговує на присвоєння йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка.

Офіційний опонент:

**Доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки
Державного університету
Київський авіаційний інститут»**

Саміра ПЛЕЦЬКА

Підпис ПЛЕЦЬКА Саміра
Директор з гуманітарної освіти
інновацій

М. М. Красношанк